

KUIDAS KIRJUTADA HAIKUT?

MIS ON HAIKU?

Haiku ehk „värsimängu” traditsioon sai alguse 17. sajandi Jaapanis ning alguses peeti seda pelga sõna- ja loogikamänguna teisejärguliseks kirjanduseks. Masaoka Shiki (1867-1902), üks suurimaid uuema aja haikuluuletajaid, oli veendunud, et haiku on kirjandus ja hakkas seda veendumust ka levitama. Pärast seda on haikust saanud üks olulisimaid kirjanduslikke vorme Jaapanis.

kuldne võilill

lendas ära mu juurest

kogu maailma

Inna Yegaj, 5 a, Venemaa

Haiku on kirjeldav lühiluuletus, mis talletab ühte hetke luuletaja elust. Värsiread peatavad ühe hetke ajas, jättes ruumi kujutlusvõimele. Iga sõna sulandub sujuvalt ühte järgmisega, viies lugeja pelgalt kolme reaga esile manatud luuleilma.

Haiku on oma olemuselt mõtisklev, selles on olulisel kohal loodus, värvid, aastaajad, silmatorkavad vastandused ja üllatusmoment. Haiku on kujunenud sügavat loodusetunnetust väljendavaks luulevormiks, mis hõlmab ühtlasi ka inimest.

Ajaloo suurimaks haikuluuletajaks loetakse Matsuo Bashōt (1644–1694). Ta sündis vaesesse samuraiperekonda Jaapani lõunaosas. Haikuõpinguid alustas ta juba varases nooruses ning peagi lõi oma koolkonna, kus tema käe all õppis 2000 õpilast. Bashō kasutas alguses oma luuletustes nalju ja sõnamänge, kuna see oli moes, ent hiljem, umbes 1680. aastast alates tekkis tema luulesse rohkem tõsidust ja tähenduslikkust.

ma imetlen tuult

sest see on vahva kui ta

puhub mu peale

Guy Peppiatt, 6 a, Suurbritannia

HAIKU KUJU

Haiku vorm on väga lihtne. Traditsiooniliselt on tegemist 3-realise luuletusega, kus 17 silpi jagunevad 5-7-5 skeemi järgi.

Nõnda on värsivormiks lühike-pikk-lühike ja seda järgides võib haikusid kirjutada iga inimene. Veel üheks haiku omapäraks on riimi puudumine. Osa luuletajaid kasutab rohkem või vähem silpe kui traditsioonilised 17 ning senikaua, kuni luuletus järgib vormi lühike-pikk-lühike, on tegemist ikkagi haikuga.

*väike lepatriinu
andesta kevadtuule mängud
hoia varrest kinni*
Keoho Bryant, 8 a, USA

Haiku koostamise juures on kõige olulisem selle sümboolne tähendus. See tähendab, et mõtteid, nähtut või kuuldot ei väljendata otsesõnu, vaid sellele vihjatakse kaudselt teiste sõnade ja objektidega. Nii on haikul, hoolimata lihtsast sõnakasutusest, sageli väga sügav tähendus.

Haiku ei ole nähtu ja kuuldu üksikasjalik kirjeldus. See ei ole mitte üksikasju detailselt kujutav foto, vaid nagu maalitud pilt.

Mida vähem on sõnu, seda vabamalt saab inimene, kes seda haikut loeb, silme ette manada ja tunnetada omaenese kujutluspilti.

HAIKU VÕLU

See, milliseid mõtteid ja tundeid haiku tekitab, sõltub lugejast. Seetõttu on haikude lugemisel oluline aru saada selle maa kultuurist, kus haiku kirjutati.

Nähes koos kõiki neid erinevaid viise enese väljendamiseks ja edasiantud tundeid, võime ühtlasi tõdeda, et haiku ei tunne riigipiire ning aitab ära tunda seda, mis meid kõiki ühendab. Haikude kirjutamine ei ole mitte üksnes viis tunda rõõmu ilusate asjade jagamisest, vaid ka lähtepunkt erinevate maade inimeste paremaks tundmaõppimiseks.

21. sajandil on oluline ületada majanduslikud, poliitilised ja kultuurilised piirid rahvaste vahel, et me kõik saaksime ühiste eesmärkide nimel koostööd teha. Selleks on vaja, et võiksime üksteisele avada ka oma südamed. Ehk aitab see, kui tunneme koos rõõmu haikukunstist, luua ühtsemat globaalset ühiskonda.

*Pikk ja pime öö
täis on tuule ulgumist
täna kuud ei ole*
Ana Sirmik, 12 a, Sloveenia

HAIKU KOOS PILDIGA

Kui oled kirjutanud haiku, siis proovi sama ideed väljendada ka pildis.

Pilt ei pea olema tehniliselt meisterlik – katsu lihtsalt edasi anda kujutluspilti oma silme ees nii hästi kui oskad. Pilt võib olla nii erksavärviline kui ka lihtsalt mustvalge.

Iga kahe aasta järel saadavad tuhanded lapsed üle kogu maailma oma haikud koos piltidega Maailma Laste Haiku Konkursile.

*põllul vuhab tuul
riisikõrred lainetavad tuules
pühvli seljas leian jahutust*
Nutchanard Wongsricha, 12 a, Tai

1. reegel: kevad, suvi, sügis, talv

Haikud panevad meid ümbritseva keskkonna üle rohkem mõtlema ja seda rohkem tähele panema ning nõnda võib öelda, et haiku seob inimest tugevalt loodusega.

Läbivad märksõnad haikus on elu püsitus, linnud ja loomad, putukad, puud ja lilled, mäed, kuu, päikesepaiste, lumi, vihm, udu ja muud loodusega seotud nähtused.

Traditsiooniliselt sisaldab haiku alati aastaajale viitavat sõna „kigo“. „Kigo“ muudab haiku tähenduselt sügavamaks ja laiemalt mõistetavaks. Mõnikord on see võrdlemisi kaudne, nt „külm kuu“ – talv, „ploomiõied“ – kevad, „jaanikärbsed“ – suvi või „vahtralehed“/„punased lehed“ – sügis.

„Kigo“ on olnud jaapani luule osaks juba varasemast ajast, kuna nelja aastaaja tajumine on jaapani kultuuris alati oluline olnud. Ka Bashō rääkis sellest, et on oluline tunda lähedust loodusega – „kirjutada männipuust, saada männipuuga üheks“ – just nii lähedal tuleks loodusele olla.

*kuuma päikse all
ma surfan lainetel koos
delfiinidega*
Dale Jasch, 11 a, Austraalia

Jaapanis kasutavad haiku luuletajad aastaaja sõnade sõnaraamatut „sajiki“. Kuid igal maal peavad luuletajad leidma omaenese „aastaaja sõnad“, jälgides aastaegade vaheldumisega kaasnevat muutusi enese ümber. Nõnda on aastaaja sõnad igas riigis pisut erinevad.

Dale'i luuletuses näeme palju viiteid suvele – „kuum päike“ ja „surfan laineharjadel“. Ühtlasi saame teada, mida austraallastele suvel teha meeldib – surfata. Dale on loonud pildi kuumast suvepäevast rannal kasutamata sõna „suvi“. Just selles peitubki „kigo“ võlu.

*kosed pilluvad sädemeid
ja keerutavad konni allavoolu
vesiroosisaartele*
Mark Rokitka, 11. a, USA

Oma luuletuses kasutab Mark sõna „konnad“, mis annab meile märku sellest, et haiku paigutub kevadesse. Sõnad „säraavad“ ja „keerutavad“ loovad mulje helgest, rõõmsast olustikust.

Ärge unustage, et terve haiku meeleolu sõltub just üksikutest sõnadest, mida te kasutate. Ehk nägi Mark, kuidas voolust kaasa kistud konnad lõbusalt aega veetsid!

Pane tähele

Järgnevates haikudes mitte ainult ei vaadelda objekti, vaid ka „tunnetatakse“. Braedon ei ole lillenektarit ehk päriselt ise maitsnud, aga ta ütleb, et see on magus. Sõnad „liblikas“ , „kibuvits“ ja „magus nektar“ annavad ilma ütlematagi lugejale kohe teada, et on kevad. Braedoni haiku on küll lihtne, aga lugeja silme ette maalitakse äärmiselt rahulik ja idülliline pilt.

tuleb liblikas

ja magusat nektarit

joob kibuvitsal

Bredon Stenson, 9 a, Kanada

meie aknale

imelist pitsi

kudus pakane

Nela Zorko, 12 a, Sloveenia

Ka Nela ei kirjuta otse välja, et talvel külmaga tekib aknale härmatis, vaid kasutab sõna „pits“, mis on kaunis kujund aitamaks lugeja silme ette manada valge talvemaastiku ilu.

Vaadates neid haikusid saame aru, et liiga otsene väljaütlemine ei ole hea. Ka lihtsalt väljendudes saab ilusate sõnade abil lugeja meeltesse ja südamesse maalida kauneid pilte. Kui teemaks on mingi aastaag, siis tasub lihtsalt aastaaja nimetuse asemel kasutada neid sõnu, mis väljendavad seda, mida sina sel aastaajal näed, kuuled ja tunned. Alguses võib see ehk raske olla, aga kui uute väljendusviiside otsimisest rõõmu tunda ja selle kallal tööd teha, siis leiad kindlasti viisi, kuidas end mõjusalt väljendada!

2. reegel: kajasta oma maailma ja tundeid

Haiku ei lähenda mitte ainult inimest loodusele, vaid on viisiks, kuidas saame kõiki asju lähemalt vaadelda ning tähelepanut edasi anda. Haiku on väga lühike luulevorm. Oluline on võimalikult väheste sõnade abil lugejal tunda lasta haiku autorit liigutanud hetke ja sellest saadud tugevat muljet.

pehme tuuleke rullib

lustakate pilvede karju

justkui taevas jutustaks lugu

Pruksachart Pratoomnan, 10 a, Tai

Selleks, et head haikut luua, peab selge olema, millest haiku räägib ning kasutada tuleb täpseid, sobivaid ja selgesti arusaadavaid sõnu. Haiku peab ju lugejale edasi andma mulje ja temas äratama vastavad tunded. Hea haiku tekitab lugejas peaaegu sellise tunda, nagu tema ise näeks, kuuleks, katsuks või maitseks seda, mida haiku autor kirjeldab.

*lebas kinnisilmi isa
minu ja ema kallis
viimne hingetõmme*

Ekaparb Uawisaswathana, 12 a, Tai

Haiku arvatakse olevat pigem objektiivne. See tähendab, et tegevusi ja tundeid kirjeldatakse justkui väljaspoolt vaadelduna. Kuid hea haiku liigutab lugejat ning kutsub esile mitmesuguseid tundeid. Haiku võib edasi anda midagi tõsist ja rasket, nagu kurbus, aga võib ka väljendada mõne asja ilu tajumist, rõõmu ja õnnetunnet või siis hoopis midagi naljakat.

Neid tundeid ei öelda otse välja, vaid need jõuavad lugejani läbi sõnavaliku, kujutluspildi ja üldmulje.

*küll alles koliseb
tuul kooliõuel veeretab
tühja plekkpurki*

Tobias Bockmann, 11 a, Saksamaa

*nagu koolikusaja
kellega maadlen terve kodutee
tõukleb tugev tuul*

Claudya Sanchez, 11 a, USA

Pane tähele

Pildi puhul on oluline anda tunnet edasi kaudselt või vihjamisi, nagu allpool toodud luuletuses.

Danieli haiku annab edasi tugevat kaotusvalu ja leina. Lugesdes me ei tea, millele viitavad read „segaste tunnete keeris“ ja „mälestustesse mähkunud hing“, aga viimane rida vapustab lugejat tugevalt ning terve luuletus on sel moel väga mõjus.

*segaste tunnete keeris
mälestustesse mähkunud hing
kirstu lastakse alla*

Daniel Wood, 12 a, Uus-Meremaa

*tuuled uluvad
päiksekiir murrab läbi
lilled õitsevad*

Fathatunnur Asyiqin bt.Khairul Anuar, 11 a, Malaisia

*loendamatud jaanimardikad
laternatega laial väljal
eksinud meresõitjad*

Gianluca Sordi, Itaalia

Gianluca luuletuses õhkub terast loodustunnetust. Ta kujutleb, kuidas helendavad jaanimardikad on süüdanud laternad, et eksinud meremeestele koduteed näidata.

Järgnev haiku on väga hästi kirjutatud, sisaldades nii üllatusmomenti kui huumorit.

*üks kaks kolm neli viis
Tarzan läks tiigrijahile
naasis hiirega*

Kittamet Thongchom, 12 a, Tai

Teine rida on lõbus ja loob ootusega täidetud õhkkonna. Kolmandal real aga toob tiigrijahile läinud Tarzan tagasi täiesti ootamatut liiki saaklooma. See kolmanda rea ootamatus on suurepärase. Võib arvata, et lugeja jaoks on see vägagi meelde jääv.

3. reegel: taba hetke

Tänapäeva kiires maailmas on haiku üks viis aeg maha võtta ja oma elule mõelda. Matsuo Bashō on öelnud, et haiku toimub just praeguses hetkes, praegusel ajal ja praeguses kohas ning kõige paremad haikud tulevad iseenda kogemusest praegusel hetkel.

Muidugi tehakse haikusid ka tuginedes mälule ja kujutlusvõimele, aga tõeliselt ehe ja hea haiku tuleb siis, kui kas või osa sellest pärineb sinu enda kogemusest (sellest, mida sina ise tõepoolest näed, kuuled, tunned).

*piitsutav vihm, raevukas tuul
puu otsas värisev mina
mu pere on läinud kuhugi ära*

Kittamet Thongchom, 12 a, Tai

*vaatan tuisku
langemas maha ja mõtlen
sellele, mida olen teinud*

Hannah Ferguson, 10 a, Kanada

Hea haiku loomiseks tuleb asju lahtiste silmadega hoolega vaadata.

Hoolega vaadata, hoolega kuulata, näha ja kuulda neid asju, mida sa seni polnud veel märganud, sest just need asjad panevad üllatuma ja tekitavad emotsiooni. Sellised märkamised tekitavad igapäevaelu vastu tänutunnet ja meeleliigutust.

Haikut kirjutades pole vaja mõelda kellegi üllatamisele või vapustamisele, parem sügavuti vaadata ja tunnetada, et mis selle kõige taga peitub.

Pane tähele

Järgnevad kolm autorit väljendavad läbi haiku omaenese kogemust. Na on haiku teinud sellest, kuidas ta seisis rannal ja kuulas lainete häält. Aga Na ei ütle välja, et lained on muusika. Ta valib sõna „kontsert“, mis annab mõtte lugejale edasi lihtsalt ja loomulikult.

*ennäe, rannal üks
kontsert on käimas
mühinal, kohinal*

Na Young Moon, 12 a, Lõuna-Korea

Alex aga kirjutab arvatavasti sellest, kuidas ta langevat tähte nägi. Ta mõtles, et see täht võis soovida paljude tähtedega täidetud linnuteelt plehku panna ning tegi sellise haiku.

*langeva tähe
uudishimu meelitas
ära linnuteelt*

Alex Malot, 13 a, Prantsusmaa

Järgnev haiku paneb lugeja kujutlusvõime lendama ilma vaadeldavat objekti üksikasjalikult kirjeldamata. Neid asju, mida kõik teavad, ei olegi vaja lahti seletada. Näiteks teavad kõik, milline näeb välja kiil ja millised silmad tal on. Nii tasub meil kirjeldada hoopis seda, mis just selle juures eriline on või meis emotsiooni tekitas.

*kiili silmadest
andromeeda tähtkuju
peegeldub vastu*

Natsuki Toyokawa, 12 a, Jaapan

Kui neid luuletusi lugeda, siis näeme, et haikusid tasub kirjutada neist asjust, mida me ise näeme, kuuleme, tunneme. Ning ärme seleta asju lahti, vaid väljendame neid lihtsate, ent ehedaid kujutluspilte kandvate sõnade abil.

HAIKU IGAS KOHAS JA IGAL AJAL

Haiku ühes päevas

Suurepärased haikud sünnivad vahel väga väikestest, igavatest sündmustest. Näiteks sinu igapäevatoimetustest. Pole vahet, kas elad kuueliikmelises peres või mitme tuhande elanikuga linnas, sinu elu ja kogemused (see, mida näed, kuuled, tunned) on ikkagi ainult sinu omad. See on midagi ainulaadset, mida ainult sina ise saad väljendada.

Haiku on üheks vahendiks, kuidas välismaal elavatele inimestele rääkida oma riigist ja oma elust. Kui inimesed teistest maailma maadest sinu haikut loevad, siis saavad nad teada sinu elust, sind ümbritsevaist asjust, sinu tunnetest.

Perekond, kool, kodu ümbrus, hovid, lemmikloomad, õuepealne... . Kui mõtlema hakata, siis ei jõua neid asju, millest haikut kirjutada, kokku lugedagi. Tuleb vaid kõiki neid asju hoolega vaadelda.

Hommikul...

Mida sa tavaliselt pärast ärkamist teed? Milline on sinu päev? Kas lõbus? Kas pettumust valmistav? Kellega koos ja kuhu sa lähed?

Üksikasjalikult pole seda kõike vaja kirjeldada. Proovi lihtsalt leida üks mõte, tunne, midagi, mida nägid või kuulsid ning panna see sõnadesse.

Õhtul...

Igas riigis on on paljud asjad, ka õhtu saabumine isemoodi. Kas taevasse löövad särava tähed või on öö täiesti pime, hirmus ning õue ei või minna? Kuidas sinu öö möödub?

Haiku ühes nädalas

Esmaspäevast reedeni on kiire ja tihti ununeb, mida sel ajal tegid. Ka eilsetest sündmustest võivad väiksemad ja tähtsusetumad asjad juba meelest läinud olla.

Haikusid kirjutades paned sa ümberringi toimuvat hoolikamalt tähele ja ka sellised asjad, mis tavaliselt kohe ununeksid, jäävad meelde. Haiku aitab justkui võluvael sul meeles pidada, mida sa oled teinud ja kuidas end tundsid.

Laupäeval ja pühapäeval...

Laupäev ja pühapäev on vist kõigi jaoks parimad päevad nädalas, kas pole? Nii see, kui minnakse koos perega kuhugi, tehakse lõbusaid asju koos sõpradega, kukutakse ja lüüakse end ära, minnakse koeraga jalutama, või ka see, kui loetakse raamatut, on väga hea materjal haiku kirjutamiseks!

Uusaastast jõuludeni

Uusaasta, vabariigi aastapäev, vastlad, kevadvaheaeg, lihavõtted, suvevaheaeg, jaanipäev, jõulud ... koos aastaegade vaheldumisega toimub ka igasuguseid sündmusi. Algab ka uus kooliaasta, tulevad uued õpikud, ehk ka uus klassituba ja uusi sõprugi. Sellistel puhkudel kirjuta rõõmu valmistanud või ootamatult tulnud asjad haikuna üles enne, kui need meelest lähevad.

Palaval suvepäeval...

Millised asjad sinule suvega seoses meenuvad? Mis sulle suve juures kõige enam meeldib? Kas arbuusid ja jäätis? Mere, järve või jõe ääres käimine?

Talvekülmas...

Kas sinu elukohas on talvel külm? Kas lund sajab? Kas sulle meeldib suusatada, kelgutada, uisutada? Kas on midagi, mida sulle just talvel süüa meeldib?